

DOI: 10.32347/2786-7269.2023.6.360-367

УДК 331

к.е.н., доцент **Мостовенко О.О.**,
mostovenko.oo@knuba.edu.ua, ORCID: 0000-0003-0342-4186,
к.е.н., доцент **Зінченко М.М.**,
zinchenko.mm@knuba.edu.ua ORCID: 0000-0003-3775-8862,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Висвітлено питання функціонування сучасного ринку праці в Україні. Проведено аналіз показників зайнятості та безробіття, рівня економічно активного та безробітного населення України. За матеріалами державної статистичної звітності України розглянуто загальну ситуацію, що склалася на ринку праці України за період березня 2022 року по 1 січня 2023 року. Досліджено основні показники, що характерні для ринку праці – зайнятості та безробіття. Виокремлено причини виникнення безробіття, обґрунтовано методи боротьби та шляхи подолання безробіття. Розглянуто проблеми трудової міграції та еміграції в умовах воєнного стану. Здійснено прогноз рівня безробіття в Україні на майбутні роки. Наведено заходи покращення якості фінансового забезпечення ринку праці. Запропоновано шляхи подолання диспропорцій на ринку праці та заходи, що підвищать якість національної робочої сили, попит на робочу силу в цілому та забезпечать зменшення відсотка безробіття в Україні.

Ключові слова: безробіття; ринок праці; рівень зайнятості; рівень безробіття; економічно активне населення.

Постановка проблеми.

Одним із викликів сьогодення є зайнятість цивільного населення в умовах воєнного стану. З початком війни в Україні кількість вакансій різко зменшилася, а резюме – побільшало. Кожен другий українець або втратив роботу, або отримує не довоєнний розмір заробітної плати. Бажаючих знайти нову роботу багато, проте ринок праці, що перебуває у стані жорсткої кризи, не спроможний поки задовільнити попит пошукачів.

Навіть враховуючи позитивну динаміку кількості відкритих вакансій в деяких професійних сферах, більшість спеціалістів не можуть знайти роботу.

Люди стали активніше шукати роботу – і ті, хто залишився у своїх містах, але втратили роботу через війну, і внутрішні переселенці, яких за даними Міжнародної організації з міграції вже понад 8 мільйонів.

Чинниками, що формують безробіття є війна з російською федерацією, знищення ворогом промислових, виробничих інфраструктурних об'єктів, зниження темпів економічного розвитку, потоки біженців за кордон, інфляція. Безробіття сьогодні є основною важливою соціально-економічною проблемою України та є складним макроекономічним явищем. Високий рівень безробіття в Україні набув масового характеру і перетворився на реальну загрозу для держави в економічній безпеці.

Аналіз останніх досліджень.

Дослідженням безробіття займалось багато зарубіжних та вітчизняних науковців, такі як: Дж. М. Кейне, Т. Мельчук, М. Фрадмен, А. Сміт. Українські вчені, які займались проблематикою безробіття: Д. П. Богиня, А. С. Борищук, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова, О. С. Лисюк, С. В. Мочерний, А. А. Чухна, С. Т. Слюсар та інші.

Однак, ситуація на ринку праці, яка склалася сьогодні, з урахуванням повномасштабної війни в Україні, та її вплив на попит і пропозицію робочої сили, вимагають розроблення та вдосконалення методологічних підходів до аналізу проблеми безробіття і розроблення рекомендації щодо подолання у сучасних умовах.

У 2023 році трансформація ринку праці спричинена технологічними зрушеннями: розвитком штучного інтелекту, посиленням економічної та геополітичної напруги, зростаючими соціальними й екологічними викликами. Все це, звісно, впливає на розвиток ринку праці.

Мета і завдання статті полягає в аналізі причин безробіття в Україні під час війни. Завданням дослідження є прогнозування рівня безробіття у майбутньому та виявлення можливостей зниження рівня безробіття з урахуванням сьогодення.

Виклад основного матеріалу.

Безробіття називається соціально-економічне явище, за якого частина активних працездатних громадян не може знайти роботу, яку вони здатні виконувати, що зумовлено перевантаженням пропозиції робочої сили над її попитом на ринку праці. [1]

Проаналізувавши наукову літературу, а також розглянувши різні визначення поняття «безробіття», можна виділити такі форми безробіття:

- структурне, пов'язане з технічними зрушеннями в економіці, коли виникає попит на нові професії, що раніше не існували, або їх пропозиція не відповідає попиту;
- фрикційне, пов'язане з пошуком і очікуванням роботи, тобто відсутністю роботи на короткий термін;

- циклічне – це відхилення фактичного рівня безробіття від природного. В період циклічного спаду циклічне безробіття доповнює фактичне і структурне.

Історичний досвід показує, що безробіття – не випадкове явище, а закономірне для функціонування ринкової економіки.

З огляду на нинішню ситуацію, в якій знаходиться держава Україна, безробіття на нашу думку це складне, економічне, соціальне і психологічне явище, яке набуває дедалі більшої актуальності в Україні.

Причиною високого рівня безробіття є безумовно війна, а також інші чинники: обстріли об'єктів енергетичної інфраструктури, віялові відключення світла, що також не можуть не позначитись на роботі бізнесу, і як наслідок, на зайнятості населення.

Слід зазначити, що подальший розвиток військової та економічної ситуації в Україні передбачити вкрай складно й вище згадані обставини можуть мати подальший негативний вплив на економіку України та ринок праці.

В сучасних умовах, в період війни, прогнози з приводу стану ринку праці в Україні далеко невтішні.

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне військове вторгнення в Україну. Військова агресія, що досі триває, вже привела до значних жертв, масового переміщення населення, пошкодження інфраструктури та порушення економічної діяльності в Україні.

Станом на січень 2023 року, за оцінкою Київської Школи Економіки, прямих збитків зазнали 109 великих і малих підприємств різних форм власності, а загальна сума збитків оцінюється в 13 млрд. дол. [2]. За оцінкою експертів 19 (17%) приватних та державних підприємств зруйновано повністю, ще 90 (83%) пошкоджено частково.

Наслідком таких руйнацій згідно з нещодавнім опитуванням групи "Рейтинг" (1000 опитаних респондентів) у середньому по країні залишилися без роботи 53% населення. Найбільша проблема на сході країни, там цей показник сягає 74%. [3]

Війна в Україні та пов'язані з нею події мають суттєвий вплив на економічне, політичне середовище та на життєдіяльність країни в цілому.

Хоча економіка України загалом вважається ринковою, вона продовжує демонструвати особливості, властиві перехідній економіці, їй зокрема залишається притаманними певні структурні диспропорції, низький рівень ліквідності ринків капіталів, порівняно висока інфляція, значний розмір зовнішнього та внутрішнього державного боргу.

Слід відмітити, що за останній місяць економіка України скоротилась, що спричиняє фундаментальні зміни на ринку праці.

Унаслідок ракетних обстрілів, перебоїв з постачанням електроенергії та зв'язком ускладнилась діяльність малого та мікробізнесу, які пропонують робочі місця для значної частини працездатного населення від 15 до 70 років.

Станом на початок листопада 2022 року повністю припинили свою діяльність 12.4% малих та 8% мікропідприємств; майже зупинили роботу – 24.6% та 22.5% працюють частково 33.2% та 31.9% підприємств відповідно. Приблизно лише близько 40% малих та мікропідприємств працюють на повну потужність [4]. Індекс активності бізнесу знизився до 35%.

Ще в довоєнні роки експерти зазначали, що зниження реального рівня безробіття в Україні сприяє від'їзд частини громади на заробітки за кордон. За даними уряду за кордоном перебувають приблизно 7 мільйонів українців. Зрозуміло, що багато хто з них – це діти, люди пенсійного віку, проте частина працездатних переважно жінок. З початку повномасштабного вторгнення 1.320 тис. (28% від загальної кількості) працівників середнього і малого та мікробізнесу було скорочено, 18% відправлено у відпустку та 22% зменшено заробітну плату.

Середня заробітна плата в Україні в 2023 році, як вказується в пояснювальній записці до держбюджету, складає 18.261 гривню до вирахування всіх податків.

Експерти вважають, що зниження зарплат в Україні в 2023 році буде залежати від швидкості відновлення економіки і від розміру наданої Україні фінансової допомоги.

Спеціалісти Work.ua прогнозують, що зростання зарплат у більшості сфер у 2023 році чекати не варто, а через скорочення економіки заробітні плати можуть стати на рівень 2014-2015 рр.

Згідно з офіційною статистикою, станом на 1 січня 2023р. статус безробітного мали 186.6 тис. осіб за наявності 212 тис. одиниць вакансій.

На одне вакантне місце претендують майже дев'ять офіційно зареєстрованих безробітних (рис.1).

Серед офіційно зареєстрованих безробітних 23% - це особи віком до 35 років. Але треба наголосити про те, що не всі безробітні реєструються у державній службі зайнятості. За оцінкою Міністерства економіки України на початок 2023 року чисельність безробітних становила 2,6 млн осіб, а за статистикою Національного банку України близько 4,2-4,8 млн. осіб.[4]

Безробіття в Україні, на нашу думку, специфічне, тому що українська економіка дуже корумпована і більше половини знаходиться в тіні.

Дана статистика підтверджує виникнення в короткостроковій перспективі великої загрози для України на ринку праці, про це свідчать дані опитування проведеного серед українських біженців за кордоном. Як розповіли

«Апострофу» представники міграційної платформи EWL, майже половина українців, які перебувають в Німеччині та Польщі, збираються залишатися у цих країнах працювати як мінімум ще на рік після закінчення війни.

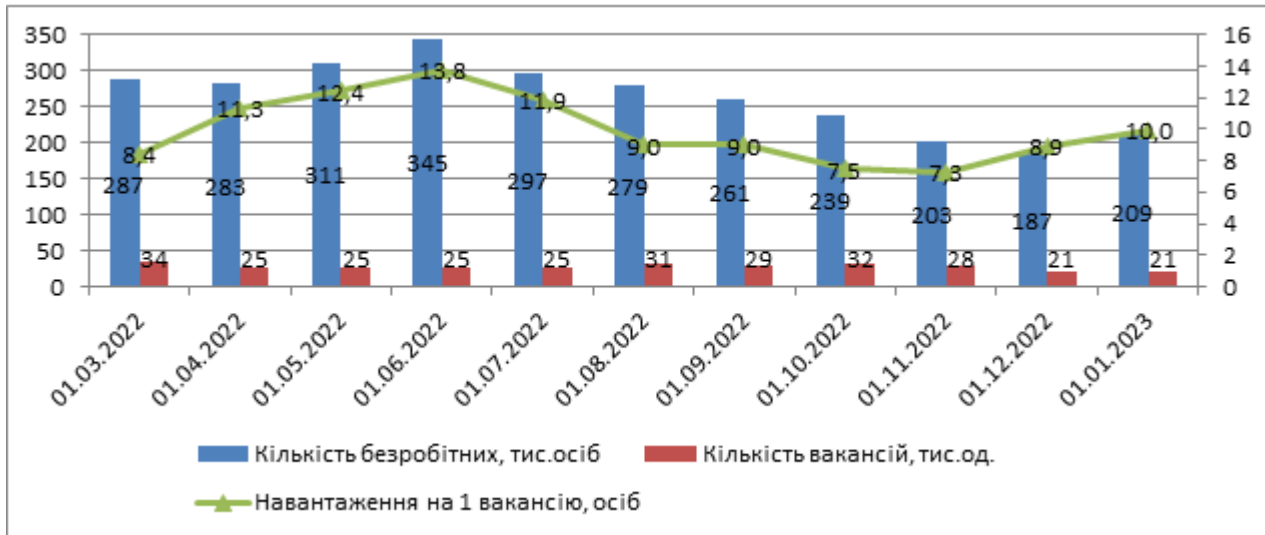

Рис. 1 Кількість зареєстрованих безробітних, кількість вакансій та кількість претендентів на одну вакансію в Україні в період війни.[5]

Отже, зменшення масштабів безробіття є пріоритетним для держави та потребує вжиття невідкладних заходів. Серед таких заходів важливим є розширення сфери прикладання праці. Створення нових робочих місць попередить довгострокову стагнацію виробничої активності, поширення хронічного безробіття, сприятиме зменшенню економічного навантаження на працюючих, посиленню мотивації до праці, зростанню надходжень до бюджетів і соціальних фондів. [5]

Висновки. Майже два роки триває повномасштабна війна з росією. Велика війна принесла біль, страждання, смерть, знищено велику кількість підприємств та, відповідно, багато людей стали безробітними, а отже не мають коштів для задоволення необхідних життєвих потреб.

Порушені торговельно-економічні зв'язки між адміністративними одиницями України негативно позначилися на обсягах ВВП, показниках ринку праці, а також ринку ресурсів і продукції.

Актуальним залишається підтримка ринку праці у відносно безпечних регіонах України. На сьогоднішній день основна концентрація трудового населення та кількість робочих місць зосереджена в центральних та західних регіонах країни.

Важливо в умовах сьогодення забезпечити економічно активне населення, зокрема внутрішньо-переміщених осіб, робочими місцями на підприємствах різних форм власності. Актуально застосувати державні преференції і пільги

для бізнесу, який має можливість забезпечити робочими місцями людей, які цього потребують.

Необхідно відмітити той факт, що незважаючи на воєнний стан в країні і значну еміграцію населення за кордон, вітчизняний ринок праці ставить високі професійні вимоги для кандидатів з працевлаштування, що негативно позначається на тенденціях ринку праці. Зокрема для того, щоб працевлаштуватися за спеціальністю облік і оподаткування, фінанси та банківська справа, потрібно мати ряд міжнародних сертифікатів по програмному забезпеченню, сертифікатів зі знанням англійської мови, тощо. Все це, на нашу думку, в умовах стресу, соціальної та економічної напруги під час війни є недоцільним. Тому, в таких умовах, професійно підготовлені кандидати йдуть на фріланс або займаються роботою, яка не відповідає їх спеціалізації.

На нашу думку, роботодавець повинен давати випробувальний термін кандидату на посаду, а також навчати працівників згідно з вимогами сьогодення. Відповідно, такий працівник матиме стимул залишатися на підприємстві і працювати з високою продуктивністю праці.

Для подолання безробіття в масштабах держави доцільно запровадити наступні заходи:

1. З метою збереження наявних та створення нових робочих місць на підприємствах, що були релоковані до безпечних регіонів України, стимулювання і підтримки місцевого бізнесу на цих територіях, рекомендувати органам місцевого самоврядування розглянути заснування технологічних або індустріальних парків. Розвиток інфраструктури таких парків сформує фундамент для розвитку наявних промислових потужностей, поширить партнерські мережі, створить нові робочі місця в регіоні.

2. Для залучення в поле трудової діяльності внутрішньо переміщених осіб у приймаючих регіонах запровадити стимулюючі заходи для створення та розвитку підприємств харчової, легкої, хімічної промисловості, виробництва будівельних матеріалів, тощо. Це дасть змогу отримати додаткові робочі місця, сприятиме прискоренню реінтеграції переміщеного населення в безпечних регіонах.

3. Розширювати мережу реабілітаційних центрів для людей, які постраждали від війни, були в окупації, брали участь у бойових діях. Потреба в послугах таких закладів зростає в умовах війни, збільшення їх кількості потребуватиме залучення додаткового персоналу й сприятиме зростанню кількості робочих місць.

4. Для збереження трудового потенціалу країни подальшого розвитку потребує трудове законодавство, в частині поширення гнучких форм

зайнятості, розширення категорій підприємств, які можуть користуватися фінансовою підтримкою для забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю, гарантій працевлаштування для осіб, звільнених у зв'язку з ліквідацією підприємства, тощо.

5. Можливим вбачається стимулювання попиту на робочу силу за допомогою формування державного замовлення на важливих напрямках, зокрема розвитку підприємств оборонного комплексу, енергетики, зведення об'єктів інфраструктури, будівництва доріг, мостів, шкіл, лікарень, ремонтно-відновлювальних робіт, будівництва захисних споруд, вантажних, сільськогосподарських робіт тощо.

Список використаних джерел

1. Слюсар С.Т. Аналіз рівня безробіття в Україні: проблеми і шляхи його подолання. Економіка АПК 2018, №5. С.85-92.
2. Ключові результати дослідження стану та потреб українського бізнесу. CID. 2022. 08 серп. URL: <https://cid.center/key-results-of-the-study-of-the-state-and-needs-ofukrainian-business/>.
3. Соціально-економічні проблеми під час війни. Соціальна група «Рейтинг». URL: <https://ratinggrap.ua/research/ukraine/devyatyy-obschenacionalnyy-opros-socialno-ekonomicheckie-problemy-va-vremya-voyny-26-aprelya2022.html>.
4. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в 13 млрд. дол. KSE.2023.26 січ. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuytsya-v-13-mlrd/>.
5. Національний інститут стратегічних досліджень. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>.

Candidate of economic Sciences, associate professor **Oleksii Mostovenko**,
Candidate of economic Sciences, associate professor **Miroslava Zinchenko**,
Kyiv National University of Construction and Architecture

FEATURES OF THE LABOR MARKET IN UKRAINE DURING THE WAR

The article highlights the functioning of the modern labor market in Ukraine. The analysis of employment and unemployment indicators, the level of the

economically active and unemployed population of Ukraine was carried out. Based on the materials of the state statistical reporting of Ukraine, the general situation in the labor market of Ukraine for the period from March 2022 to January 1, 2023 was considered. The main indicators characteristic of the labor market were studied - employment and unemployment. The causes of unemployment are singled out, the methods of struggle and ways to overcome unemployment are substantiated. The problems of labor migration and emigration in the conditions of martial law are considered. It's done the forecast of the level of unemployment in Ukraine for the coming years. Measures to improve the quality of financial support of the labor market are given. Ways to overcome disparities in the labor market and measures to increase the quality of the national workforce are proposed forces, the demand for labor in general and will ensure a decrease in the unemployment rate in Ukraine.

Key words: unemployment; labor market; employment level; unemployment level; economically active population.

REFERENCES

1. Slyusar S.T. Analiz rivnya bezrobittya v Ukrayini: problemy i shlyakhy yoho podolannya. *Ekonomika APK* 2018, №5. S.85-92. {in Ukrainian}.
2. Klyuchovi rezul'taty doslidzhennya stanu ta potreb ukrayins'koho biznesu. CID. 2022. 08 serp. URL: <https://cid.center/key-results-of-the-study-of-the-state-and-needs-ofukrainian-business/>. {in Ukrainian}
3. Sotsial'no-ekonomichni problemy pid chas viyny. Sotsial'na hrupa «Reytynh». URL: <https://ratingrap.ua/research/ukraine/devyatyy-obschenacionalnyy-opros-socialno-ekonomicheckie-problemy-va-vremya-voyny-26-aprelya2022.html>. {in Ukrainian}
4. Zbytky, zavdani ukrayins'komu biznesu vnaslidok rosiys'koyi ahresiyi, otsinyuyut'sya v 13 mlrd. dol. KSE.2023.26 sich. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuytsya-v-13-mlrd/>. {in Ukrainian}
5. Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzen'. Bezrobittya v Ukrayini v period povnomasshtabnoyi viyny. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>. {in Ukrainian}